

KLADIVO, PODLESEK

Marija Gorše

Steza ob reki je ozka, travnata. Cesta teče več sto metrov stran; v začetku, se pravi, če se pelješ iz središča, teče nekaj časa dokaj vzporedno z reko, potem se oba kraka, beli in zelenkasti, čedalje bolj oddaljujeta, dokler se končno ne razideta, ne da bi se kdaj pozneje še približala drug drugemu.

Steza ob vodi pelje daleč od hiš, je pa hkrati bližnjica za nekatere zaselke, uro hoda in več oddaljene od središčne vasi.

Od reke veje vlažen hlad, značilen za jesen, ko se sonce zgodaj začne spuščati za visokim hribom na zahodu, nad farno cerkvijo, in postane svet nekam čudno majhen in neprijazen.

Rajka stopa sprva zlagoma. V krilu in puloverju iz mehke volne sploh še ne čuti hladu. V roki nosi samo majhno torbico iz črnega usnja, tako ne čuti nobene posebne teže, hodi z lahkoto, jutranja slabost je že minila; to je dobro, da ima vsaka neprijetnost svojo mejo, svoj čas tako rekoč. Mama ji je rekla dopoldne, ko je odhajala, naj se ne vrača v mraku, naj rajši prenoči pri teti v trgu, da bo tako bolj brez skrbi, ampak potem se je dekle vendarle odločilo drugače, pravzaprav sploh še ni mrak, sonce toliko da se je spustilo za goro, rob je še čisto žareč od zarje, in preden bo noč, bo že doma, in navsezadnje kaj naj bi se sploh zgodilo.

Pred dobre pol ure, ko je ležala na ordinacijski mizi skromne vaške ambulante in si je zdravnik, star mož z zlatimi naočniki, umival roke in je voda curljala v emajliran lijak, jo je za trenutek obšel strah, pravzaprav tesnoba. Nenadoma je zakravela zdavnaj zaceljena rana. V nekem smislu je bila celo nekakšna podobnost v obeh doživetjih: napetost, negotovost, spoznanje, čeprav sta bili hkrati neznansko različni. Takrat, pred leti ni bila vaška ambulanta, ampak dermatološki oddelek mestne poliklinike. Skozi široko zastekleno steno so se videle strehe mestnih hiš, pokrite s tenko plastjo snega, ker je bila zima. Siloma je zatrla krik, ko je specialist z ostrim instrumentom postrgal nekaj tkiva s tvorbe, jecanja pa sploh ni mogla udušiti. Potem je bilo vse tiho, ko se je doktor sklanjal nad mikroskop in je ona še zmerom ležala razgaljena. Pozneje je stala v sprednji sobi, razsvetljeni z močnimi lučmi, ker je bil dan meglen. Sestra je nekemu starčku prevezovala nogo. Ona, Rajka, pa je čakala skoraj brez misli, da bo prišla na vrsto in ji bo sestra vzela kri. Torbico je odložila na stol in si zavihala levi

rokav, da bi potem šlo hitreje, in starček je odšepal ven, sestra pa je rekla: Oh, kakšne drobne žile imate, in — nikar ne trepečite, potem je sploh ne bom našla! Navsezadnje pa se je izkazalo, da je sestra spretna in sploh ni bilo prehudo. Odšla je ven čakati, ampak to ni bila čakalnica, marveč dolg hodnik, podoben rokavu, sivemu, z nekaj stoli, na katerih so sedeli pacienti in prav tako čakali. Bilo je temačno, luči na hodniku niso gorele, nemara je bilo to neke vrste varčevanje, Rajki je bilo vsekakor zelo všeč. Ura sredi hodnika je kazala deset, torej je stala, kajti bilo je popoldne. Vrata ordinacije so dolgo ostala zaprta, nikogar od čakajočih niso poklicali. Kot bi se bil ustavil čas. Rajka je hodila vzdolž hodnika, bil je še prost sedež, pa ni hotela sesti. Z očmi je visela na tistih usodnih vratih; to je res, toda njeni koraki so postajali čedalje hitrejši, kot bi se hotela izmuzniti. Ko bi bil hodnik daljši, tako dolg, da bi se človek na drugem koncu lahko skrnil ali izgubil! Čakajoči so utihnili; ko je prišla ven, so se pomenkovali. Kot bi nad hodnikom viselo nekaj morastega, ali pa se je Rajki samo dozdevalo, in bi se tisto utegnilo vsak hip usuti tudi nanje, že zato, ker so se znašli na tem neprijetnem oddelku. Vsekakor se jim je morala zdeti sumljiva, kajti vse to — čakanje, zlovešči molk, negibnost — vse je bilo zaradi nje, zaradi njenega primera, tako rekoč.

Nazadnje so se vrata odprla, na hodnik je pokukala bela čepica, oči pod čepico so pogledale vzdolž hodnika: oh, koliko jih je še! Utrujen glasek je poklical in Rajka je že prihitela s srede hodnika, ni ji bilo dano, da bi se bila izmuznila, že je zaprla vrata za sabo in domala tekla skoz prednjo sobo, da je torbica z ročajem opletala okrog nje.

Zdravnik ji je velel sesti. Loveč sapo, je vprašala, ali je res tisto. Rekel je, da vse kaže tako. Oba sta se, kot po nekem pravilu, izogibala in nista govorila naravnost, kot bi bilo že v imenu, že v sami besedi nekaj kužnega, in njej je bilo tako pravzaprav ljubše. Doktor je bil močan, mlad moški, in ko ga je tako gledala, se ji je zdel pravo utelešenje zdravja. Vprašal jo je, če je bila ona nemara *kje drugje*. Izgovoril je tako, s poudarkom in Rajka je takoj vedela, kaj hoče reči. Odgovorila je *ne* in prvič tisto popoldne so se umirila tla pod njenimi nogami, prej se je vse majalo in je bilo prav mučno. Ponovila je: *ne*. Dejal je, da mora priti čez dva dni z možem, in naj sleče pulover, kar je tudi storila brez obotavljanja. Bezgavke so bile rahlo otekle, torej ni bilo dvoma, po vseh tistih preiskavah. Ko je odhajala, svet sploh ni bil trden, zijala je strašna široka razpoka in ni vedela, kod naj gre. Pršel je droben sneg. Nazadnje je le pritavala domov, mesečna, ubita.

Marko, njen mož, se sploh ni držal pravila, ni se izogibal tisti besedi, razuzdanec. Sifilis da zdaj sploh ni takšna stvar, da bi zaradi nje kazalo zganjati cirkus, da bo že šel k zdravniku, k svojemu, ne pa

k tistemu njenemu, ki bi ga izpraševal, nemara še pred njo, kot v kakšni spovednici, ne, ta bi bila res lepa. Naj ga za božjo voljo ne gleda tako neumno, ko da je padla z lune, da jo ima rad kljub stranskim skokom, kot se temu reče, in je velika gos, če je mislila, da je življenje tako preprosto. Temu njenemu naivnemu gledanju da je kriva starokopitna vzgoja, ki je je bila deležna, in on navsezadnje res ni kriv, da mu je prinesla nedotaknjenost v zakon in zdaj nemara zaradi tega misli, da se njej kaj takega ne bi smelo primeriti. Pa se primeri, kot nalašč, takim naivnim dekletom, pa se bo že navadila gledati stvari takšne, kot so. Rajka je najprej strmela, ko se je tako razgaljal pred njo, ne da bi bil pokazal kanček zadrege ali obžalovanja; ko bi kaj takega opazila, bi nemara skušala pogoltniti. Če bi se vse to ne bilo zgodilo komaj leto dni po poroki ali če bi imela otroka; bilo je več takšnih *če*, tako pa... Da bo zahtevala ločitev, je rekla, on pa je najprej to kar preslišal, ko da ne misli resno, zato je ponovila. Dejal je, da ločitev nič ne spremeni stvari in naj si nikakor ne misli, da bo lahko pričela kakšno novo življenje, kot temu pravimo; ko si bo najmanj želela, bo prišel in ji zastavil pot. Govoril je hladno in mirno, z nekakšnim jeklenim pogledom, njo pa vse to ni več zadevalo, vse te besede in grožnje so kar tako zdrknile ob njej, ker je bila v njej praznina in nekaj, prav tako v njej, se je čudilo tej nenadni praznini, temu pogorišču s kupčkom pepela. Pogreznila se je v molk. Niti mrzela ni Marka, le molčala je, kot bi bila nena doma uzrla pred sabo tujca, s tujcem pa ne moreš govoriti o svojih občutjih. On, seve, ni mogel tega vedeti, pa ga je njen molk dražil, laže bi se mu bilo braniti, kot pa napadati, in ker ni nič več rekla ali očitala, res ni kazalo dvigati glasu. Ponovil je že izrečene grožnje, ona pa je medlo pomislila, da hoče zdaj, ko jo je razbil, gospodovati črepinjam, da jih hoče zalučati tja pa tja, kamor se mu bo pač zahotelo, ali pa jih namerava zlepiti, tako bi ostalo na videz še kar v redu, — dlje ni razmišljala. Nato se je tudi on pogreznil v molčanje.

Potem je vse to spet izginilo: majhno ambulantno okno je gledalo na zvonik farne cerkve. Voda je nehala teči v lijak. Približal se je zdravnik, star mož z zlatimi naočniki. Začutila je njegovo roko v gumi-jasti rokavici, Rekel je: Tri mesece, in ona je prikimala. Da je dobro raščena, je dejal, in bržkone ne bo imela težav pri porodu. Bila je čudno lahka, ko se je spuščala po tistih treh stopničkih, tako lahka kot zdaj na poti proti domu. Ponekod je obrežje poraslo z grmičjem, z vrbami in mladimi akacijami, drugod spet vodi travnata steza po golem bregu tik nad reko, da bi se Rajka lahko pogledala kot v ogledalu, tako prosojna in čista teče pod njo. Včasih pride do mokrotnega predela in mora izbirati stopinje, da se ji pete ne ugreznejo. Še zmeraj je dan. Nikogar

ne sreča. Pomisli, da kmetje pripravljajo v gozdu drva in jih vozijo domov, za kaj takega pa so primerne trdne, kamnite poti, široki kolovozi in cesta. Tako nihče ne moti njenih misli.

Ločitev je seveda ni rešila. Kaj še! Bolnišnica, injekcije, praški, krvne preiskave. Potem so ji rekli, da je zdrava. Minilo je brez posledic. Lahko je mirna, so dejali. Zdaj je bil tu šele pravi konec: vse tisto pehanje za zdravjem je imelo vsaj smisel, zdaj ni bilo nikakega cilja več. Vrnila se je k materi v svojo rodno vas, se zaposlila v krajevnem uradu. Ali je to dovolj, da živiš? Jej, ljubica, okrepi se moraš! je prigovarjala mama. Pojdi na sonce, tak čudovit dan je, plavanje bi ti vrnilo tek... Pa ni bilo ne kruha ne sonca ne trave, niti reke ne, vsaj ona vsega tega ni opazila. Ostal ji je čeden obraz in lepo telo, kar je včasih za bežen hipec zaznala, domala z nejevoljo, ker vse to niti ni bilo važno, ker je bilo zgolj brezčutna lupina. Včasih pa ji je bilo vseč tako: brez nemira, brez čustev in misli. Mačkica. Zgrbljena ždi na soncu z zalepljenimi očmi. Ne vidi psa ne mravelj. Ne zebe je, pa tudi posebno toplo ji ni. Še malo se zgrbi, mačkica! Čas tako lepo neopazno drsi. Marka v vseh teh letih ni srečala. Nekoč ga je nekdo videl v bližini. Potem je izvedela, da je pristal na kliniki za duševne bolezni. — Čas je razpihal pepel, ostala je siva praznina in nič v njej se ni več čudilo tej praznoti.

Potem je lani prišel študent Dušan. Najprej ga sploh ni hotela poslušati. Naj gre proč, je rekla. Da se ji zdi smešno njegovo dvorjenje, da ji nič ne pomeni, prav zares. Da v tem ni nobenega smisla, ker zatem tako vse uničijo, moški, to se jim skoraj zmeraj brezhibno posreči, in od vsega ognja nič ne ostane. Hvala lepa. Vse to ji je zoprno. Govorila je, kot bi Dušan predstavljal vesoljni moški svet, nad katerim si lahko zdaj da duška. Če mu ni dovolj, da mu lahko pove svojo zgodbo, če je še ne ve. Bil je, kot bi si trgala drob, kos za kosom. Dušana je prizadelo. Nato se je nekaj v nji spremenilo. Kot bi bila odvrгла težko breme z ramen. Prvič ga je lahko zares poslušala. Nekaj je bilo v njegovem glasu, kar jo je pritegnilo, nekaj, česar Marko ni nikoli imel. Ko je potem nekoč zbolel in ga ni bilo, se pravi, da ga je zaman čakala, je spoznala, da ga pogreša. Mačkica je široko odprla oči: nenadoma je bilo sonce, trava, kruh, nebo, drevesa ob reki. Tudi oblaki so imeli svoj čar in topel poletni dež. Zavrisnila je globoko v sebi. Prvič po dolgem času se je šla kopat, v zamahih, ki so rezali vodo, je bila nova, neslutena moč. Živela je... Tako se je začelo. Novo čustvo, bala se ga je imenovati ljubezen, je bilo precej različno od nekdanjega mladostnega čustvovanja. Preteklost je pustila v njej kal nezaupanja. Ni si preveč obetala od Dušana. Bil je dovolj, da jo je zbudil iz omrtvelosti. To je bilo neprecenljivo. Občutek novega rojstva tako rekoč. Vse drugo niti ni bilo

tako pomembno. Dušan ji je govoril o poroki. Zdelo se ji je tako neresnično in daleč. Po diplomi, ki jo te dni opravlja v mestu, ga čaka vojaščina. Kdo ve, kaj bo potem. Ampak zdaj ni več sama: rodila bo otroka. Ženska mora roditi.

Rajka pospeši korak, več kot pol poti ima že za sabo. Ko bi bil Dušan doma, bi ji prišel naproti. Skoraj da ga pogreša v tem trenutku. Čutila bi se varnejšo v tej samoti. Utrujenosti pravzaprav ne čuti, hoja ji dobro de. Še zmeraj je lahka, vse do ovinka. Jezik zemlje se izteza k rečnemu kolenu. Temačen je zaradi gostega grmičja na bregu in z vrbjem zaraslega otočka v reki.

Ko Rajka doseže ovinek, obstane kot vkopana. Blizu gostega grma, ki ga je še maloprej zakrival, stoji, malce razkoračen, z rokami v hlačnih žepih, plavolas in še zmeraj slok, z nekakšnim pobalinskim smehljajem, medtem ko sive oči gledajo trdo — Marko.

Rajka začuti neznansko težo, noge bodo zdaj zdaj klecnile, ne ve zakaj odteka moč, odteka pogum, zakaj hromi misel, ki bi morala biti kar se da bistra, kajti zdaj bi bilo treba storiti nemudoma kaj domiselnega. Krikniti ali steči nazaj bi bilo smešno. Kdo neki bi mogel slišati krik in kako ubežati dolgim moškimi korakom?! Tako stoji, drži torbico iz črnega usnja in vsa njena zavest je osredotočena v to, da bi skrila svojo prepadenost, svoj strah.

Marko še zmeraj negibno stoji in jo gleda s kovinsko hladnim pogledom.

Rečni stržen klokota. En sam trenutek Rajka posluša to klokotanje.

Potem Marko napravi dva koraka proti nji, ne da bi odmaknil pogled, iztegne roko, še vedno smehljaje, kar ji jemlje še zadnjo trohico prisebnosti, jo čvrsto zgrabi za roko, da ji torbica zdrkne na tla, in jo potegne za sabo na temačni zeleni jezik.

Njene ustnice se zganejo, ampak glas je nerazločen. Naj jo pusti, hoče reči. Da jo je prestrašil, do smrti, zastavil ji je pot, vse to drži, zdaj pa naj jo pusti v miru, le kaj neki hoče še več. In zakaj ji je otrpnil jezik, zakaj ji je usahnil glas?! Zakaj mora imeti ženska tako krhko telo?

Roke ji sklene na hrbtu.

Rajka z usti lovi sapo, v resnici hoče reči, naj Marko zrahlja ta železni stisk.

Potegne jo še globlje, na zemljo.

Rajkine oči so razprte v otrpli grozi: r u t i c a ? Čemu ti bo rutica?

Z eno roko jo obvlada, ji zamaši usta.

Zdaj se v njeni notranjosti nekaj sprosti, ohromelost popusti. Poskuša se izviti iz železnega prijema. Zaman. Vrača se prisebnost. Oči

spet živijo. Zdaj bi mogla celo krikniti, zdaj, ko je prepozno, da je noseča, da jo mora pustiti zaradi otroka...

Njene oči zagledajo kladivo v njegovi roki.

Ne! Ne! Mali moj, nerojeni...

Trepeče. Kleče izvleče rutico, vlažno, malce okrvavljeno od dlesen, in jo potisne v žep. Potem ji stisne usta, ji poravnava krilo. Njen obraz je bil sovražno bel, čist, če izvzame... Oči gledajo začudeno. Kot bi se jih bal dotakniti.

Potem se nekoliko umiri. Z roko seže vstran. Utrga nekaj podleska in ga s travami vred zanese na tisto mesto na sencu. Nežna vijoličasta barva se lepo ujema z belino polti in s črnimi lasmi.

Vstane in našobi ustnice. Roka mu obvisi v zraku, kot da obrača kroglico.

Kladivo pusti v travi.

Nad reko se spušča prva meglica. Moški trzne, kot bi se začel prebujati.